

RÂFİİ, Abdülkâdir b. Mustafa
(عبدالقادر بن مصطفى الرفاعي)Abdülkâdir b. Mustafa
b. Abdilkâdir er-Râfiî el-Fârûkî
(1832-1905)

Hanefî fakihî, Mısır müftüsü.

Trablus'ta doğdu. Hz. Ömer'in soyundan olup Trablusşam'da Âl-i Râfiî diye tanınan bir ulemâ ailesine mensuptur. Trablus'ta yetişti. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyip şehrin ulemâsından dinî ilimlerle ilgili ilk bilgileri aldıktan sonra 1263'te (1847) ağabeyi Muhammed er-Râfiî'nin yanına Kahire'ye gitti. Ondan fıkıh, İbrâhim el-Bâcûrî, İbrâhim es-Sekkâ, Muhammed el-Üşmûnî, Ahmed Minnetullah es-Sebâsî el-Umeyrî ve diğer âlimlerden hadis, tefsir ve aklî ilimleri okudu. Tahsilini tamamlayınca 1275 (1859) yılında Ezher'de ders vermeye başladı. Yetiştirdiği yüzlerce talebesi arasında Abdurrahman es-Süveysî, Muhammed el-Arûsî, Ahmed el-Arûsî, Mustafa el-Ebyârî, Ahmed Râfiî et-Tahtâvî, Hüseyin el-Cisr, Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî, İbrâhim el-Cârim, Muhammed Sâlih el-Baytâr, Abdurrahman er-Râfiî, Muhammed Ali er-Râfiî, Abdürrezzâk er-Râfiî gibi âlimler bulunmaktadır. Ağabeyi Muhammed er-Râfiî'nin 1280'de (1863) vefatı üzerine onun yerine Ezher'deki Revâkû's-Şevâm şeyhliğine ve Dîvânü'l-evkâf müftülüğüne tayin edildi. Bu arada Meclisü'l-ahkâm'a üye seçildi. On iki yıl müftülük görevi yaptıktan sonra Hidiv İsmâil Paşa zamanında Büyük Şer'iyye Mahkemesi'nin iki ilmî meclis şeklinde yeniden düzenlenmesi sırasında ikinci meclisin başkanlığına getirildi (1293/1876) ve beş yıl bu görevde kaldı. Birinci meclis kapatılıp mahkeme tek meclisli hale getirilince reisliği 1313 (1895) yılına kadar yine o yürüttü. Mısır Kadısı Abdullah Cemâleddin'in ayrılması üzerine görevi ona teklif edildiyse de kabul etmedi. Muhammed Abduh'un vefatının ardından 4 Ramazan 1323 (2 Kasım 1905) tarihinde Mısır müftülüğüne getirildiyse de üç gün sonra vefat etti ve Karâfetülmücâvirin'de defnedildi. İlmî kudretinden dolayı "Küçük Ebû Hanîfe" lakabıyla anılan Râfiî, o sırada biri Ezher şeyhine olmak üzere iki kişiye verilen birinci dereceden "Kisvetü's-şerîf" pâyesiyile ödüllendirilmiştir. Râfiî, özellikle Hanefî fıkhına dair değerli yazmaların da içinde bulunduğu 1457 cilt kitabını Ezher Kütüphanesi'ne vakfetmiş, kitaplar 1927 yılında kütüphaneye aktarılmıştır. Oğlu Muhammed

Reşid er-Râfiî *Tercemetü hayâtî's-Şeyh 'Abdilkâdir er-Râfiî'* (Kahire 1323) adıyla bir eser yazmıştır.

Eserleri. 1. *Takrîrâtü'r-Râfiî'î 'alâ Reddi'l-muhtâr (et-Tahtârü'l-muhtâr li-Reddi'l-muhtâr)*. İbn Âbidîn'in Haskefî'nin *ed-Dürü'l-muhtâr*'ına yazdığı *Reddü'l-muhtâr* adlı hâşiyedeki anlaşılması zor yerleri açıklamak amacıyla kaleme alınmıştır. Müellifin *Reddü'l-muhtâr*'ın kenarına yazdığı açıklamalar önce oğlu Muhammed Reşid tarafından ayrı bir kitap halinde derlenmiş, daha sonra her ikisi tarafından gözden geçirilmiştir. Râfiî'nin, sağlığında ilâvelerde bulunduğu eser onun vefatından hemen sonra oğlu tarafından yayımlanmıştır (I-II, Bulak 1323, 1329; Beyrut 1407/1987; nşr. Muhammed Ali Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd, I-XIV, Beyrut 1415/1994, *Reddü'l-muhtâr* ile birlikte, son iki cilt *Takrîrât* olup sonradan basılmıştır: Beyrut 1418/1998; I-XIV, Riyad 1423/2003). 2. *Takrîrü'l-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*. Ahmed b. Muhammed el-Hamevî'nin İbn Nuceym'in *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*'ine yazdığı *Ğamzû 'uyûnî'l-beşâ'ir* adlı şerh üzerine kaleme alınmıştır. 3. *Cedvelü'l-ağlâti'l-vâkı'a fi kitâbi Kurreti 'uyûnî'l-ahyâr*. İbn Âbidînzâde'nin babasına ait *Reddü'l-muhtâr'a* yazdığı tekmiledaki hatalarla ilgilidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir b. Mustafa er-Râfiî, *Takrîrâtü'r-Râfiî'î*, Riyad 1423/2003, M. Reşid er-Râfiî'nin girişi, XIII, 3; Serkis, *Mu'cem*, I, 924; Brockelmann, *GAL*, II, 740; Âyide İbrâhim Nusayr, *el-Kütübü'l-'Arabîyyetü'lletî nüşret fi Mısır beyne 'amey 1900-1925*, Kahire 1983, s. 104, 105; Zirikî, *el-A'lâm (Fethullah)*, IV, 46; Abdullah Habîb Nevfel, *Terâcimü 'ulemâ'i Tarâblus ve üdebâ'ihâ*, Trablus 1984, s. 88-91; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, Beyrut 1414/1993, II, 198-199; Ömer Abdüsselâm Tedmürî, *Mevsû'atü 'ulemâ'i'l-müslimîn fi târihi Lübnân el-İslâmî: Ricâlü'l-hadis ve'l-'ulâmî'l-insânîyye*, Beyrut 1414/1993, III, 123-129; Zekî M. Mücâhid, *el-A'lâmü's-Şarkîyye*, Beyrut 1994, I, 337; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 2006, s. 160; "Vefâtü's-Şeyh 'Abdilkâdir er-Râfiî", *el-Menâr*, VIII/19, Kahire 1323/1905, s. 759-760.

AHMET ÖZEL

RÂFİİ, Abdülkerîm b. Muhammed
(عبدالكريم بن محمد الرفاعي)Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed
b. Abdülkerîm er-Râfiî el-Kazvînî
(ö. 623/1226)

Şâfiî fakihî.

555 (1160) yılında doğdu. İran'ın Kazvin şehriden olup Hz. Peygamber'in âzatlısı Ebû Râfi' veya Râfi' b. Hadîc'in soyundan geldiği için Râfiî nisbesini almıştır. Takıy-

yüddin İbn Kâdî Şühbe'nin, Kazvin Kadısı Muzafferüddin'in elinde mevcut *et-Tedvin fi aḥbâri Kazvîn*'in nüshasında müellifin bu nisbeye Râfi' b. Hadîc sebebiyle aldığı ifade ettiği bilgisini aktarmasına karşılık (*Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye*, I, 396) anılan eserin matbu nüshasında Râfiî bu konuda kesin bir kanıtı sahip olmadığını, ancak nisbenin Ebû Râfi' ile ilgili olduğu düşüncesini taşıdığını belirtir (*et-Tedvin*, I, 331). Nevevî, bu nisbenin Kazvin yöresinde Râfian isimli bir beldeden geldiğini ileri sürmekte ve bu bilgi pek çok tabakat kitabında tekrar edilmekeyse de Kazvin yöresinde böyle bir yerin bulunmadığı belirtilmektedir (İbn Kâdî Şühbe, I, 396). Râfiî, babasının 527 (1133) yılında yazdığı muhtasarların sonunda ismini bilinen en büyük dedesinden dolayı Râfi' b. Abdülkerîm diye yazdığını, daha sonra Hz. Peygamber'in ismiyle uyumlu olması için Ahmed ve nihayet Muhammed olarak değiştirdiğini, babasının isminin eski hadis ve fıkıh notlarında Ahmed şeklinde olduğunu, fıkıh eğitimine başladıktan üç veya dört yıl sonra artık Muhammed isminde karar kıldığını belirtir (*et-Tedvin*, I, 330). İlk öğrenimini babasından alan Râfiî'nin tefsir, hadis ve fıkıh okuduğu hocaları arasında Ebü'l-Feth İbnü'l-Bettî, Ebû Süleyman ez-Zübeyrî, Ebü'l-Alâ el-Hemedânî, Mün-tecebüddin el-Kummî, Ebû Hâmid Abdulah b. Ebü'l-Fütûh el-İmrânî gibi âlimler bulunmaktadır. Kazvin'deki ders halkasında yetiştirdiği talebeleri içinde Şam kâdikudatlığı yapan Ahmed b. Halîl el-Mühellebî ve Zekiyyüddin el-Münzirî gibi simalar vardır. Râfiî 623 yılı Zilkade ayında (Kasım 1226) vefat etti.

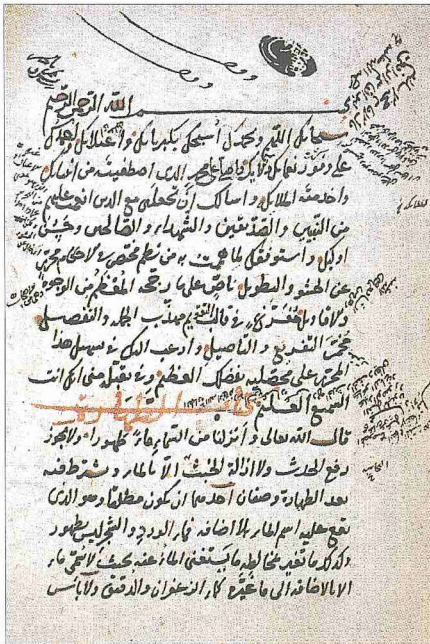
İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, Acem diyarında Râfiî gibisini görmediğini söyler. Nevevî de Râfiî'nin Şâfiî mezhebi tarihinde önemli bir yeri olan *Fethu'l-'azîz*'ini ihtisar ettiği *Ravzatü'l-ḥâlibîn* adlı eserinin mukaddimesinde onun mezhebe katkısından övgüyle söz ederken büyük bir yekün tutan mezhep kaynaklarındaki görüş ve rivayetleri inceleyerek farklı tarikleri birleştirmeye, dağınık bilgileri ayıklayıp mezhep birliğini veciz ifadelerle yansıtmaya müteahhir fukaha içinde Râfiî'nin muvaffak olduğunu belirtir. Râfiî'nin mezhebe en büyük katkısı bu noktadadır. Yazdıkları eserlerle Râfiî ve Nevevî sonraki dönemlerde mezhep görüşünü temsilde belirleyici olmuş, ikisine birlikte "şeyhân" lakabı verilmiştir. İkisinin ittifak ettiği husus mezhep görüşü olarak kesinlik kazanmış, ihtilâfa düştükleri durumlarda Nevevî'nin görüşü tercih edilmiştir.

Eserleri. 1. *el-Muḥarrer fi fûrû'î's-Şâfi'iyye*. Büyük oranda Gazzâlî'nin *el-Vecîz*'inin ihtisarı mahiyetinde olan eser Nevevî'nin *Minhâcû't-tâlibîn*'inin asıl kaynağını teşkil eder. Çeşitli yazmaları bulunan (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2103; TSMK, III. Ahmed, nr. 1060; Amasya Beyazıt İl Halk Ktp., nr. 368; el-Mektebetü'l-Ezheriyye, nr. 13/253, 113/1159; Dârü'l-kütübü'l-Mısrıyye, nr. 243, 1446) kitap için yazılan birçok şerh ve hâşiyeden bazıları şunlardır: Nevevî, *Şerhu'l-Muḥarrer*; Şehâbeddin Ahmed b. Yûsuf es-Sindî el-Haskefî, *Keşfü'd-dürer fi şerhi'l-Muḥarrer*; Şerefeddin Ali b. Abdullah eş-Şirâzî, *Şerhu'l-Muḥarrer*; Celâleddin ed-Devvânî, *Hâşiye 'ale'l-Muḥarrer*; Muhammed b. Hidâyetullah el-Hüseynî el-Musannif, *el-Vuzûh fi şerhi'l-Muḥarrer*; Nûreddin Ali b. Yahyâ ez-Zeyyâdî, *Şerhu'l-Muḥarrer*; Muhammed el-Ömerî el-Mürşidî, *Hâşiye 'alâ ferâ'izi'l-Muḥarrer*; Muhammed b. Abdürresûl el-Berzencî, *Fethu'l-ber şerhu'l-Muḥarrer*; Abdülmü'min b. Akil, *Şerhu'l-Muḥarrer*. *el-Muḥarrer*'e yazılan başlıca ihtisarlar da şunlardır: Nevevî, *Minhâcû't-tâlibîn* (Kahire 1297, 1305, 1314; Mekke 1306); Tâceddin Mahmûd b. Muhammed el-Kirmânî, *el-İcâz Muḥtaşarü'l-Muḥarrer* (bu muhtasar üzerine Alâeddin Ali b. Muhammed et-Tâcî el-Halebî *Şerhu İcâzi'l-Muḥarrer* adıyla bir şerh

yazmıştır); Alâeddin Ali b. Muhammed el-Bâcî el-Mağribî, *Muḥtaşarü'l-Muḥarrer*. Nevevî'nin eseri üzerine yazılan şerhler arasında Celâleddin el-Mahallî, İbn Hacer el-Heytemî, Hatîb eş-Şirbînî ve Şemseddin er-Remlî'nin eserleri önemlidir. İzzeddin İbn Cemâa *Tahrîcû eḥâdisi'l-Muḥarrer* adlı kitabında hadisleri tahrîc etmiştir (aynca bk. Abdullah Muhammed el-Habeşî, III, 1561-1563). Abdullah Ahmed Abdülvelî Seyf, Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi'nde *İstidrâkâtü'n-Nevevî fi'l-Minhâc 'ale'r-Râfi'i fi'l-Muḥarrer* adıyla bir yüksek lisans tezi yapmış (1994), Muhammed Abdürrahîm b. Şeyh Muhammed Ali de aynı üniversitede *el-Muḥarrer*'i doktora tezi olarak neşre hazırlamıştır (1998). 2. *eş-Şerhu'l-mahmûd*. Müellifin eş-Şerhu'l-kebir'den önce Gazzâlî'nin *el-Vecîz*'ini geniş şekilde şerhe giriştiği, ancak namaz bahsine kadar gelebildiği sekiz ciltlik bir şerhtir. 3. *Fethu'l-'aziz fi Şerhi'l-Vecîz* (eş-Şerhu'l-kebir) (Nevevî'nin *el-Mecmû': Şerhu'l-Mühezzeb*i ile birlikte, I-XII, Kahire 1344/1352; *el-'Aziz şerhu'l-Vecîz*, nşr. Âdil Ahmed Abdülmecûd – Ali Muhammed Muavvez, I-XIV, Beyrut 1417/1997). Talebe arasında en çok rağbet gören kitap Gazzâlî'nin *el-Vecîz*'i olmakla birlikte lafzının güçlüğü ve mânasının giriftliği sebebiyle bir şerhe başvurma zorunluluğundan dolayı Râfiî bu eserini ka-

leme almıştır. Râfiî şerhin hazırlanmasında İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin *Nihâyetü'l-maḥlab*'i, Ebû Sa'd Abdurrahman b. Me'mûn el-Mütevellî'nin *et-Tetimme'si*, Ferrâ el-Begavî'nin *et-Tehzîb*'i, İbnü's-Sabbâğ'ın *eş-Şâmil*'i, İbn Kecc'in *et-Tecrîd*'i ve Serahsî ez-Zâz'ın *el-Emâlî'si* gibi Gazzâlî öncesine ait eserleri kullanmakla bir anlamda *el-Vecîz*'i dayandığı fikhî zeminde bir çözümlenmeye tâbi tutma yoluna gitmiştir. Nevevî'nin *Ravzatü't-tâlibîn*'i *Fethu'l-'Aziz*'in bir muhtasarı niteliğinde olduğu gibi İbrâhîm b. Abdülvehâb ez-Zencânî ve başkaları da eseri ihtisar etmiştir. Bu şerh üzerine muhtasar, hâşiye ve tahrîc türünde pek çok eser kaleme alınmıştır. *el-Bedrü'l-münîr fi tahrîci eḥâdisi's-Şerhi'l-kebir* adıyla bir eser yazan İbnü'l-Mülakkın (nşr. Cemâl Muhammed Seyyid, I-III, Riyad 1414/1993; nşr. Mustafa Ebû'l-Gayt Abdülhay v.dğr., I-X, Riyad 1425/2004) daha sonra bunu *Muḥtaşarü'l-Bedrü'l-münîr* ismiyle özetlemiştir (nşr. Kemâl Yûsuf Hût, Beyrut 1407/1987; *Ḥulâsatü'l-Bedrü'l-münîr*, nşr. Hamdî Abdülmecid es-Selefi, Riyad 1410/1989). İbn Hacer el-Askalânî, *el-Bedrü'l-münîr*'i ihtisar edip bazı ilâvelerle birlikte *Telḥîşü'l-ḥabîr fi tahrîci eḥâdisi'r-Râfiyyi'l-kebir* adlı eserini telif etmiştir (Hint 1303/1885; Riyad 1384/1964; nşr. Abdullah Hâşim el-Yemânî, Kahire 1384/1964; nşr. Şa'bân Muhammed İsmâil, Kahire 1399/1979; *Muḥtaşaru Bedri'l-münîr* ile birlikte, Beyrut 1407/1987; *el-Mecmû': Şerhu'l-Mühezzeb* ile birlikte, Kahire 1344/1352). Eserdeki hadislerin tahrîci konusunda Ebû'l-Hüseyn Şehâbeddin Ahmed b. Aybek el-Hüsâmî, Şemseddin İbnü'n-Nakkâş, İzzeddin İbn Cemâa, Bedreddin ez-Zerkeşî, Şehâbeddin İbnü'l-Husbânî (*Şâfi'l-ây fi tahrîci eḥâdisi'r-Râfi'i*) ve Celâleddin es-Süyûtî'nin de (*Neşrü'l-'abir fi tahrîci eḥâdisi'r-Râfi'i*) çalışmaları vardır. Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî, *Fethu'l-'aziz*'deki garîb kelimeleri açıklamak için *el-Mişbâhu'l-münîr fi garibi's-Şerhi'l-kebir* adıyla bir sözlük yazmıştır (Kahire 1278; nşr. Abdülazîm eş-Sinâvî, Kahire 1977; nşr. Hızır el-Cevâd, Beyrut 1987). Medine el-Câmiatü'l-İslâmiyye'de Abdülhakîm Muhammed Şâkir, *Ziyâdâtü'l-İmâm en-Nevevî ve'stidrâkâtühü 'ale'r-Râfi'i fi't-ḥâre ve's-şalât min hilâli Kitâbi'r-Ravza* (1419) ve Mâverî Muhammed Sâlih, *Ziyâdâtü'l-İmâm en-Nevevî ve'stidrâkâtühü 'ale'l-İmâm er-Râfi'i fi'z-zekât ve's-şiyâm ve'l-i'tikâf min hilâli Kitâbi'r-Ravza* (1421) adıyla doktora tezi hazırlamışlardır. 4. *eş-Şerhu's-şâgîr*. Bu da *el-Vecîz* üzerine yapılmış bir şerhtir. 5.

Râfiî'nin *el-Muḥarrer fi fûrû'î's-Şâfi'iyye* adlı eserinin unvan sayfası ile ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2103)

et-Teznîb. Gazzâlî'nin *el-Vecîz*'ine ait bir ta'lik olup *el-Vecîz* ile birlikte basılmıştır (nşr. Târik Seyyid – Ahmed el-Mezîdî, Beyrut 2004). **6.** *Şerhu Müsnedi's-Şâfi'i*. Muhammed b. Ya'kûb el-Asam en-Nisâbûrî'nin Şâfiî'nin eserlerinden derlediği hadisleri içeren *Müsnedü's-Şâfi'i*'nin şerhidir (Sezgin, I, 489). **7.** *el-Emâli's-Şâriha 'alâ müfredâtî'l-Fâtîha*. Râfiî'nin, hocalarının Fâtîha süresi hakkında naklettikleri hadisleri senedleriyle birlikte imlâ edip bunlar hakkında açıklamalarda bulunduğu eser otuz meclisten oluşmaktadır. **8.** *el-İcâz fî ahtârî'l-Hicâz*. Hac yolculuğu sırasındaki mülâhazalarını içeren küçük hacimli bir kitaptır. **9.** *et-Tedvîn fî ahbâri Kâzvin*. Müellifin *Kitâbü't-Tedvîn fî zikri ehli'l-İlmi bi-Kâzvin* adını verdiği eserin ilk kısmı dört fasıl halinde şehrin fazileti ve özellikleri, Kazvin adı, kuruluşu ve fethi, bölgeleri, vadileri, kanalları, camileri ve mezarlıkları hakkındadır. Eserin geri kalan kısmı da iki bölüm halinde ünlü kişilerin kısa biyografilerine ayrılmıştır. Birinci bölümde Kazvin'e gelen sahâbî ve tâbiîni, ikinci bölümde kendi zamanına kadar Kazvin'de yetişen veya dışarıdan ilim tahsili için gelen ulemâyı ele alır; bu arada babasının biyografisine geniş yer ayırır (nşr. Azîzullah el-Utâridî, I-IV, Riyad, ts.; Haydarâbâd 1407/1987; Beyrut 1408/1987). Eser İbn Hacer el-Askalânî tarafından *Müntaḥabü Târîhi Kâzvin* adıyla ihtisar edilmiştir. **10.** *Sevâdü'l-'ayneyn fî menâkıbi'l-gavs Ebi'l-'Alemeyn er-Rifâ'i* (Bulak 1301).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfiî, *et-Tedvîn fî ahbâri Kâzvin* (nşr. Azîzullah el-Utâridî), Beyrut 1408/1987, tür.yer.; a.mlf., *el-'Aziz şerhu'l-vecîz: Muḥaddime* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali M. Muavvaz), Beyrut 1417/1997, s. 407-421; Nevevî, *Teḥzîbü'l-esmâ' ve'l-luḡât* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali M. Muavvaz), Riyad 1423/2003, I, 112-113; Sübkî, *Ṭabakât (Tanâhi)*, VIII, 281-292; İsnevî, *Ṭabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 570-573; İbn Kâdî Şühbe, *Ṭabakâtü'l-fukahâ'a's-Şâfi'iyye* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire, ts. (Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye), I, 393-397; İbn Hacer el-Askalânî, *Telḥîşü'l-ḥabîr fî tahrici eḥâdisi'r-Râfi'iyyi'l-kebir* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali M. Muavvaz), Beyrut 1419/1998, nesredinin girişi, I, 108-110; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VI, 266; Keşfü'z-zunûn, II, 1612-1613; İbnü'l-İmâd, *Şezerât (Arnâût)*, VII, 189-191; Ahmed Ebû Ali, *Fehârisü'l-mektebeti'l-belediyye*, İskenderiye 1926, II, 7; Alevî b. Ahmed es-Sekkâf, *el-Fevâ'idü'l-Mekkiyye (Mecmû'atü seb'ati kütübün müfide* içinde), Kahire 1358/1940, s. 35-41; *Hediyetü'l-'arîfin*, I, 716, 740, 754; II, 260, 303; Brockelmann, *GAL (Ar.)*, IV, 58-59; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'u's-şürûh ve'l-ḥavâşî*, Ebûzâbî 1425/2004, III, 1561-1563, 1703-1704, 2116-2122; A. Arioli, "al-Râfiî", *El²* (İng.), VIII, 389; Sezgin, *GAS*, I, 489.

BİLAL AYBAKAN

RÂFÎ, Mustafa Sâdik

(bk. MUSTAFA SÂDIK er-RÂFÎ).

RÂFİZİLER

(الروافض)

Başlangıçta

Zeyd b. Ali'den ayrılan ilk İmâmîler'e, daha sonra bütün Şii fırkaları ile Şii unsurları taşıyan bazı bâtinî gruplarına verilen isim.

Sözlükte "terketmek, bırakmak, ayırmak" anlamındaki rafz kökünden türeyen râfıza "bir fikir veya bir gruptan ayrılan kişi yahut topluluk" demektir. Çoğulu revâfız olmakla birlikte râfıza bazan "topluluk" mânâsında da kullanılır (*Lisânü'l-'Arab*, "rfz" md., *Kâmus Tercümesi*, II, 1260). Terim olarak Zeyd b. Ali'nin Emevîler'e karşı başlattığı isyan esnasında Hz. Ebû Bekir ve Ömer'i meşrû halife kabul ettiği gerekçeyle kendisini terkeden ilk İmâmîler'i, ardından ilk üç halifenin hilâfeti reddettikleri için bütün Şii grupları, daha sonra da Şii unsurları taşıyan bazı bâtinî grupları ifade eder.

Râfizîler'in ortaya çıkışı hakkında farklı görüşler bulunmakla birlikte bilindiği kadarıyla erken devir Şii fırkalarıyla ilgili ilk kullanılışı Muhammed el-Bâkir'in 114 (733 [?]) yılında ölümünden sonraki devreye rastlar. Onun ikiye ayrılan mensuplarından bir kısmı, Hasan b. Ali neslinden gelen Muhammed b. Abdullah en-Nefsüzzekiye'nin imâmetini ve mehdî olarak zuhur edeceğini iddia etmiş, diğerleri imâmetin Ca'fer es-Sâdik'a intikal ettiğini ileri sürerek ona tâbi olmuştur. İlk iddiayı ileri sürenler arasında bulunan ve bu düşüncüyü çevresinde yaymaya çalışan Mugire b. Saîd el-İclî diğer grup tarafından lânetlenerek dışlanmış, Mugire de bunları "terkedenler" anlamında Râfıza diye isimlendirmiştir (Sa'd b. Abdullah el-Kummî, s. 76-77; Nevebahtî, s. 54). Bunun dışında Râfıza ismiyle ilgili haberler Muhammed el-Bâkir'in ölümünden yedi sekiz yıl sonraki döneme aittir. Onun kardeşi Zeyd b. Ali 122 (740) yılında Emevîler'e karşı ayaklanmış ve başlangıçta Kûfeliler'den destek almıştı. Ancak Kûfeliler, Zeyd'in meşrû halife olarak kabul ettiği Ebû Bekir ve Ömer'le ilgili düşüncelerinden vazgeçmesini, onların Hz. Peygamber'den sonra hilâfeti gasbettiklerini açıkça ilân etmesini, bu takdirde kendisiyle beraber mücadele edeceklerini söylemiş, Zeyd bu şartları kabul etmeyince onu terketmiştir. Bunun üzerine Zeyd onlara

"rafaztümünî" (Düşman karşısında beni yalnız bıraktınız) diye sitem etmiş, böylece söz konusu grup Râfıza şeklinde anılmıştır (Eş'arî, s. 65). Ca'fer es-Sâdik'a bağlanıp İmâmîyye adıyla anılan bu zümre, Zeyd taraftarlarıncâ "Zeyd'i terkedenler" anlamında ve küçültücü bir niteleme olarak Râfıza diye adlandırılmıştır. İmâmîyye Şiası'nın gelişmesi ve imam sayısını on iki olarak belirleyen İsnâaşeriyye'nin ortaya çıkıp zamanla İmâmîyye'yi ve bazan Şia'ı temsil etmesi üzerine aynı niteleme İsnâaşeriyye, bazan da bütün Şia'ı kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Meselâ Eş'arî bu terimle İmâmîyye'yi kastederken (*Maḳâlât*, s. 16) Bağdâdî, Râfıza'nın Hz. Ali'den sonra Zeydiyye, İmâmîyye, Keysânîyye ve Gâliyye'ye ayrıldığını belirterek bu ismi Şia ile eş anlamlı olarak kullanmıştır (*el-Fark*, s. 21; krş. Ebû'l-Yüsri el-Pezdevî, s. 28, 29). İmâmîyye Şiası'nda imâmet nazariyesinin kurulması, Hz. Ali'nin Resûl-i Ekrem'den sonra ilk imam kabul edilmesi, dolayısıyla ilk üç halifenin hilâfetlerinin reddedilmesi sebebiyle Ehl-i sünnet âlimleri tarih boyunca İmâmîyye Şiası'nı bu isimle anmış, onların inanç ve düşüncelerine karşı "ered ale'r-Râfıza" adıyla çok sayıda eser kaleme almıştır. Bu arada âhir zamanda Râfıza diye anılan bir toplumun ortaya çıkıp İslâm'dan ayrılacağını belirten bazı hadisler nakledilmişse de bunların sıhhati sabit görülmemiştir (*Müsned*, I, 103; a.g.e. [Arnâût], II, 187).

Revâfiz teriminin küçültücü bir isim şeklinde yaygınlaşması ilk dönemlerden itibaren İmâmîyye mensuplarını harekete geçirmiş, bu ismin "kötülükleri terkedenler, kötülükten uzaklaşanlar" anlamında bir şeref unvanı olarak savunulmasına ve bu çerçevede bazı rivayetlerin ortaya atılmasına yol açmıştır. Bunlardan birine göre Fırun'un tebaası içinden yetmiş kişi onun düşüncelerini terkemiş ve Hz. Mûsâ'ya tâbi olmuştur. Bu grup Allah tarafından Râfıza (kötülüğü terkedenler) diye isimlendirilmiş ve bu ismi Mevrat'a kaydetmesi Mûsâ'ya emredilmiştir. Diğer bir rivayete göre ise şeker kamışı satıcısı olan bir kimse kendisini Râfizî olmaması hususunda ikaz eden birini Ca'fer es-Sâdik'a şikâyet ettiğinde imam, "Yemin ederim ki Allah'ın size lutfettiği bu isim, bizi takip ettiğiniz ve bize yalan isnat etmediğiniz sürece sizin için çok yüce ve çok şerefli bir isimdir" demiş (Berkî, s. 119), yine aynı konuda Muhammed el-Bâkir'a gelen bir kişi başkaları tarafından Râfıza diye nitelendirildiğini söyleince, "Ben o Râfizîler'den biriyim, Râfizîler de bendendir" cümlesini üç defa tekrarlamıştır (Meclisî, LXV, 97).